

спеціалізованих кафедр при вищих навчальних закладах.

Головними напрямками досліджень були питання стосовно потреби свиней в енергії, поживних і біологічно активних речовинах, будова та функції травних органів, вплив різних типів годівлі та багато ін. актуальною залишалася кормова проблема, а саме, підвищення поживності кормів.

Список використаних джерел

1. Бородай І.С. До історії становлення зоотехнічної науки в Україні / І.С. Бородай // Київська старовина. – 2010. – № 1. – С. 3–10.
2. Історія Інституту біології тварин НААН України (1960–2010) / за ред. Академіка НААН України В.В. Влізла та членкора НААН України Р.С. Федорука. – Л., 2010. – 324с.
3. Перелік науково–дослідних установ, підпорядкованих Українській Академії сільськогосподарських наук відповідно до Постанови РМ УРСР № 1566 від 30 грудня 1956 р. // Архів Президії НАН України. – Ф. 251. – Оп. 1. – Спр. 681.
4. Постанова РМ УРСР Про організацію Української Академії сільськогосподарських наук при Міністерстві сільськогосподарства УРСР від 30 грудня 1956 р. // Архів Президії НАН України. – Ф. 251. – Оп. 1. – Спр. 681.
5. Рубан Ю.Д. Методологія організації учебного процесу по спеціальності “Зоотехнія” / Ю.Д. Рубан. – Харьков, 1993. – 59 с.
6. Рубан Ю.Д. Методологія розвитку і організації вищого образования по спеціальності “Зооінженерія” / Ю.Д. Рубан. – К.: Аграрна наука, 2000. – 219 с.
7. Рубан Ю.Д. Харьковский зооветеринарный институт и развитие украинской и русской культуры / Ю.Д. Рубан. – Харьков, 1995. – 26 с.

References

1. Borodaj I.S. Do istorii stanovlennja zootehničnoj nauky v Ukraїni / I.S. Borodaj // Kyїvs'ka starovyna. – 2010. – № 1. – S. 3–10.
2. Istorija Instytutu biologii' tvaryn NAAN Ukraїny (1960–2010) / Za red. Akademika NAAN Ukraїny V.V. Vlizla ta chlenkora NAAN Ukraїny R.S. Fedoruka. – L., 2010. – 324 s.
3. Perelik naukovo–doslidnyh ustanov, pidporjadkovanyh Ukraїns'kij Akademii' sil's'kogospodars'kyh nauk vidpovidno do Postanovy RM URSR № 1566 vid 30 grudnja 1956 r. // Arhiv Prezydii' NAN Ukraїny. – F. 251. – Op. 1. – Spr. 681.
4. Postanova RM URSR Pro organizaciju Ukraїns'koi' Akademii' sil's'kogospodars'kyh nauk pry Ministerstvi sil's'kogo gospodarstva URSR vid 30 grudnja 1956 r. // Arhiv Prezydii' NAN Ukraїny. – F. 251. – Op. 1. – Spr. 681.
5. Ruban Ju.D. Metodologija organizacii uchebnogo processa po special'nosti “Zootehnija” / Ju.D. Ruban. – Har'kov, 1993. – 59 s.
6. Ruban Ju.D. Metodologija razvitija i organizacii vysshego obrazovanija po special'nosti “Zooinzheneriya” / Ju.D. Ruban. – K.: Agrarna nauka, 2000. – 219 s.
7. Ruban Ju.D. Har'kovskij zooveterinarnyj institut i razvitie ukraїnskoj i ruskoj kul'tury / Ju.D. Ruban. – Har'kov, 1995. – 26 s.

Voloshchuk V. M., doctor of agricultural sciences, assistant professor, director of Institute of Pig Breeding and AIP of NAAS of Ukraine (Ukraine, Poltava);

Yudina K. Ye., an applicant of NAAS of Ukraine (Ukraine, Poltava), ksenia-yudina@ukr.net

Development of zootechnical science with problems of the physiology of digestion in animals in educational institutions of Ukraine

It has been analyzed the development of zootechnical science with problems of the physiology of digestion in animals in educational institutions; it was accentuated the main directions of this question. Methodological bases are substantiated on the priority of documents which give the possibility to analyze in details the evolution of a scientific thought with the physiology of digestion in animals in Ukraine. Important ways of solving a problem of this research are the use of own historical principle (historicity, objectivity) and methods (historical comparative, historical systematic), and also bibliographical, statistic methods and methods of personalization, the analysis of the sources and the archives. In result the researches of modern state of the study of the mentioned problem it is necessary to comment about the presence a big number of scientific, scientific-popular and publicistical works which touch the mentioned problem directly or within the confines of lighting up adjoining themes. It was determined that nowadays the whole of a scientific research doesn't exist where it

was described the evolutionary motion of a scientific thought with the physiology of digestion in animals.

Keywords: development, zootechnical science, problem, physiology, digestion, animals, educational institutions.

Волощук В. М., доктор сільськогосподарських наук, доцент, директор інституту свиноводства і АІП НААН України (Україна, Полтава);

Юдіна К. Е., соискатель НААН Украины наук (Україна, Полтава), ksenia-yudina@ukr.net

Развитие зоотехнической науки по физиологии пищеварения животных в учебных заведениях Украины

Проанализировано развитие зоотехнической науки по физиологии пищеварения животных в учебных заведениях; выделены основные направления этого вопроса. Методологические основы базируются на приоритете документов, которые дают возможность всесторонне проанализировать эволюцию научной мысли по физиологии пищеварения животных на Украине. Важными путями решения проблемы данного исследования является использование исторических принципов (историзма, объективности) и методов (историко-сравнительный, историко-системный), а также библиографического, статистического методов и методов персонализации, источниковедческого и архивоведческого анализа. Подводя итог исследования современного состояния данной темы, следует заметить о наличии большого количества научных, научно-популярных и публицистических работ, непосредственно или в пределах раскрытия подобных тем касаются данной проблемы. Установлено, что на сегодня не существует целостного научного исследования, в котором было бы описано эволюционный прогресс научной мысли по физиологии пищеварения у животных.

Ключевые слова: развитие, зоотехническая наука, проблема, физиология, пищеварение животных, учебные заведения.

* * *

УДК 94:[061.2:502](477)“18/19”

Левченко І. М.

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, Переяслав–Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди (Україна, Переяслав–Хмельницький), levchencko.inna1972@yandex.ua

РОЗГОРТАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИРОДНИЧИМИ ТОВАРИСТВАМИ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ЇХ СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ

Досліджено процес організації та реалізації наукових досліджень в галузі природознавства. Проаналізовано результати досліджень Київського, Харківського та Новоросійського природничих наукових товариств з точки зору історії науки і техніки. Встановлено й розкрито основні наукові досягнення вчених – природознавців. Визначено внесок представників природничих наукових товариств у дослідження та викладання природничих наук, з'ясовано значення наукової діяльності Київського, Харківського та Новоросійського університетів у контексті розвитку біологічної, хімічної та географічної наук (другої половини ХІХ – початку ХХ ст.). В роботі висвітлені та фактично задокументовані вагомні наукові відкриття відомих природознавців.

Автором проведено історико-науковий аналіз наукової діяльності представників Київського, Харківського та Новоросійського природознавчих товариств, проаналізовано їх внесок у розвиток природничих наук та освіти в Україні та дана оцінка їх наукової діяльності у вітчизняному та світовому контексті.

Ключові слова: наукові природничі товариства, наукові дослідження, експедиції, фауністичні дослідження, геологічні дослідження, фізико-хімічні дослідження.

У другій половині ХІХ – початку ХХ ст. відбувався інтенсивний приріст наукових знань в галузі природничих наук. Природничі знання користувалися популярністю не лише в середовищі науковців, але й серед загалу. Створення наукових товариств при університетах стало однією з особливих форм організації науково–дослідної діяльності того часу та отримало широке розповсюдження в Російській імперії, в тому числі і в Україні. В історії української науки почесне місце займають науковці Київського, Харківського та Новоросійського університетів. Вони

складали значний інтелектуальний прошарок української еліти в другій половині XIX – на початку XX ст. Їхні дослідження в галузі природничих наук стали важливою складовою українського науково-освітнього простору.

Вагомими працями із зазначеної тематики можна назвати роботи Д.І. Багалея [2; 3], Б.П. Зайцева, В.І. Кадєєва [7], в яких аналізуються важливі дослідницькі проблеми, які виконувались з ініціативи членів природничих товариств Харківського університету. Своєрідними історико-педагогічними дослідженнями, що базувались на великому фактичному матеріалі, стали звіти про стан та діяльність навчальних закладів. В них надавалась велика кількість фактів, що докладно характеризували наукову діяльність членів товариств [8; 9; 13]. Ю.В. Павленко, С.П. Руда, Ю.О. Храмов досліджували розвиток природничої сфери в Україні не тільки в історичному, культурному та освітньому контекстах, а й надавали фактичні матеріали про науково-дослідну роботу науковців [11]. Роль природничо-наукових товариств Російської імперії у розбудові наукових досягнень була проаналізована В.С. Савчуком [12], В.А. Волковим [6].

Незважаючи на увагу сучасних учених щодо окремих питань, пов'язаних з науковою діяльністю представників природничих товариств України, малодослідженими залишаються результати їх біологічних, зоологічних, хімічних та географічних досліджень (другої половини XIX – початку XX ст.).

Метою цього дослідження є: проведення історико-науково аналізу наукової діяльності представників Київського, Харківського та Новоросійського природознавчих товариств, з'ясування їх внеску у розвиток природничих наук та освіти в Україні та оцінка їх наукової діяльності у вітчизняному та світовому контексті.

Успіхи світового природознавства в другій половині XIX ст. стимулювали розвиток наук в Російській імперії: підвищувався інтерес до природознавства і техніки, зростало прагнення вчених і викладачів до взаємного спілкування з метою розвитку і поширення наукових знань. Вчені-природознавці чітко усвідомлювали той факт, що умови в державних навчальних закладах не могли задовольнити потреб для наукової творчості. Саме тому вони прагнули вести самостійні наукові дослідження поза рамками офіційної науки. І найбільш плідною і реальною була можливість працювати у наукових товариствах, які частково фінансувалися державою, а частково існували на членські внески. Як показало життя, ця форма організації науки отримала поширення в Росії, і товариствам дослідників природи при російських університетах, які з'явилися в кінці 60–х років внаслідок промислового перевороту та об'єктивних потреб економічного і культурного розвитку країни, судилося відіграти особливу роль в житті царської Росії, що проявлялося в розвитку фундаментальних і прикладних досліджень у всіх найважливіших галузях природознавства, підготовці наукових кадрів і спеціалістів широкого профілю, розробці найважливіших народногосподарських проблем. Ці структури стали своєрідними науковими центрами.

Важливим нормативним документом, що сприяв організації наукових товариств, став університетський статут 1863 р., у якому визнавалось за особливу заслугу створення наукових товариств [1, с. 376].

Історичну місію у розвитку науки в Російській імперії, в історії становлення наукових товариств виконав I Всеросійський з'їзд природознавців, який відбувся в 1867 р. На ньому були прийняті наступні рішення: про скликання періодичних загальноросійських з'їздів дослідників природи і лікарів; про організацію при університетах різних міст Росії товариств природознавців. Офіційний дозвіл на заснування товариств природодослідників було одержано у 1868 року за підписом Олександра II. На потреби кожного університетського товариства була призначена казенна дотація в сумі 2500 крб. [1, с. 377–378]. З цього моменту можна говорити про університетську лінію громадського природоохоронного руху в Україні, який в 60–ті рр. став “золотим” періодом вітчизняного природознавства [2, с. 18].

Університети перетворилися на центри єднання науки із суспільством. Природничо-наукові товариства універсального характеру, діяльність яких мала великий вплив на науковий і культурно-просвітницький процеси в царській Росії, почали створюватись у 1869 р. вони являли собою науково-дослідні структури при Харківському, Київському, Новоросійському університетах.

Учені Київського товариства природодослідників уже в перші роки свого існування розпочали роботу з вивчення природних умов України. Велике значення в світовій науці мають відкриття біологів, їх ґрунтовне вивчення окремих груп рослин і тварин, з дослідження флори України та інших регіонів колишньої Росії. Ці дослідження важливі не лише для загальної характеристики природних умов країни чи для розв'язання загальнобіологічних проблем, вони становлять основу для розв'язання деяких господарських питань.

Об'єктом дослідження зоологів Київського товариства була наземна фауна Росії й України, проводилися дослідження фауни прісноводних водойм, також Чорного, Азовського і Середземного морів. Основу досліджень гідро фауни річок закладено В.К. Совинським. У 1870 р. О.С. Рогович провів ботанічні й геологічні дослідження берегів Дніпра від Києва до Херсона за дорученням товариства. Широкі флористичні дослідження здійснив Й.К. Пачоський, який у 1887 р. став членом Київського товариства дослідників природи. Молодий учений подарував товариству гербарій, що складався з 2000 зразків рослин місцевої флори, а 19 березня того ж року, за вагомих вклад у розвиток природничої галузі, Й.К. Пачоський був обраний почесним членом Новоросійського товариства природознавців [3, с. 98].

Науковець обстежив нижню течію Дунаю та Дону, Донську область, Архангельську губернію, Полісся, Херсонську, Полтавську і Подільську губернії. В кругозорі його досліджень були бессарабські ділянки широко-стовбурного лісу, флора південно-західної Росії, лісів Східної Європи. Результати експедицій учений висвітлював в “записках Новоросійського товариства природознавців” [4, с. 134]. висновки цих

робіт стали основою нового підходу до вивчення рослинного покриву: він виділив два об'єкти досліджень для ботаніків – вид та інформацію, підкресливши, що вивчення умов існування, розвитку та поширення рослинних асоціацій має важливе значення [1, с. 382].

Важливе значення для розвитку зоологічної науки в Київському університеті мала наукова діяльність видатного зоолога-фауніста Я.Я. Вальца. Науковець тривалий час був президентом Київського товариства природознавців, досліджував питання морфології квіткових рослин і підготував докторську дисертацію, яку захистив у 1865 році. Протягом усього творчого життя Я. Вальц працював переважно над вивченням спорових рослин, історії їх онтогенетичного розвитку. За В.А. Волковим Я.Я. Вальц був найкращим фахівцем у цій галузі по всій Російській імперії [5, с. 103]. науковець досліджував папороті, вивчав окремі питання біології квіткових рослин, морфології, систематики, садівництва тощо.

Варто згадати постать видатного зоолога К.Ф. Кеслера, якого вважають основоположником вітчизняної фауністики. Протягом своєї багаторічної діяльності у Київському товаристві природознавців він виконав ряд ґрунтовних робіт, присвячених фауні хребетних та безхребетних, іхтіології тощо. Підсумком багаторічних досліджень ученого стало видання 6-ти томів монографії “Природничі історія губерній Київського навчального округів” [6, с. 145]. Учений брав активну участь у популяризації наукових знань, часто виступав з доповідями та звітами про проведену роботу. В 1862 та 1862 роках були проведені з'їзди викладачів природничих наук за ініціативи К.Ф. Каслера [7, с. 57]. На них обговорювались наукові проблеми природознавства та аспекти розвитку наукових досліджень.

У 1860 р. вийшла монографія вченого “Подорож із зоологічною метою до північного берега Чорного моря і у Крим у 1858 році”, в якій він широко використовуючи особисто зібраний матеріал, зробив детальний опис риб, а також наземної фауни хребетних. Дослідження К. Каслера були новими та оригінальними не тільки серед вітчизняних науковців, але й за кордоном, та принесли йому широку популярність. За видатні наукові та педагогічні досягнення на ниві служіння університету св. Володимира К. Кеслера було обрано почесним членом Київського університету у 1863 р. [8, с. 98].

Важливе значення для розвитку наукових досліджень у природничій сфері мала наукова діяльність професора Київського університету М.П. Авенаріуса. Вчений виступив ініціатором створення при Київському університеті товариства дослідників природи і був активним його членом. М.А. Авенаріус зробив вагомий внесок у наукове вивчення клімату Києва, методіку метеорологічних спостережень та їх обробку. Він створив київську школу метеорологів, з якої вийшли відомі вчені, які вивчали погодні процеси і клімат України [7, с. 100].

Видатний ботанік – систематик, знавець української флори І.Ф. Шмальгаузен був не тільки членом природничого товариства, а й очолив університетський ботанічний сад з 1879 р. У 1886 р. науковець

опублікував монографію “Флора Південно-Західної Росії, а саме губерній: Київської, Волинської, Подільської, Полтавської, Чернігівської і суміжних губерній”. Праця в двох томах “Флора Середньої і Південної Росії, Криму і Північного Кавказу” вийшла вже після смерті автора у 1895–1897 рр. У роботі описано 2714 видів квіткових і вищих спорових рослин з дихотомічними рослинами, в якій автор критично переглянув гербарії інших дослідників та виклав власні флористичні матеріали [9, с. 210].

Досліджувати природу Півдня України, Криму, Бессарабії розпочало товариство природодослідників при Новоросійському університеті. З часу відкриття товариства (1869 р.) його учасники активно розвивали наукову діяльність по всій території України. Одним із основних завдань товариства було дослідження природи Південної Росії, зокрема Новоросійського краю (Бессарабії, Таврійської та Херсонської губерній). За ініціативою президента товариства Л.С. Ценковського у 1891 р. було споряджено експедицію для глибоководних досліджень Чорного моря, а саме Куяльницький і Хаджибейський лимани. Товариство природодослідників щороку асигнувало 600–800 крб. на наукові екскурсії [1, с. 241].

Завдяки зусиллям Новоросійського товариства була відкрита перша в Європі Севастопольська біологічна станція, яка й існує до наших днів. Науковці-хіміки Новоросійського товариства дуже плідно працювали у питаннях фальсифікації харчових продуктів. У 1880 р. О.А. Веріго у власному помешканні відкрив першу в Російській імперії лабораторію для дослідження продуктів харчування. Науковці проводили аналіз зразків вин, чаю, кави, цукерок, молочних продуктів тощо. Київське товариство природознавців, взявши за зразок діяльність вище згаданої лабораторії, відкрили аналогічний науковий центр, в якому проводили експертизу харчових продуктів [1, с. 277].

Плідно працювало Харківське товариство дослідників природи. Першим головою було обрано видатного фахівця в галузі зоології О.М. Черна [10, с. 319]. Дослідження харківських природознавців сприяло вивченню природи, насамперед Харкова та Харківської губернії. За 37 років своєї діяльності товариство випустило 38 томів “Праць” за всіма галузями природознавства. Особливо плідною була наукова діяльність М.М. Бекетова. Його науковий доробок з термохімічних досліджень був відзначений Російською Академією наук премією Ломоносова [11, с. 231].

М.М. Бекетов виховав багато послідовників своєї справи, і одним з них був І.П. Осипов. Його ім'я пов'язане з дослідженнями, що стосувалися вивчення будови органічних сполук. Результатом його плідної наукової діяльності стала магістерська дисертація під назвою “Матеріали з питання про ізомерію фумарової та малеїнової кислот”. Результати термохімічних досліджень викладені в докторській дисертації “Теплота горіння органічних сполук щодо явищ гомології, ізомерії і конституції” [12, с. 123].

Професор В.Ф. Тимофеев був одним з найактивніших членів Харківського товариства природодослідників. Обидві його дисертації були присвячені вивченню хімізму в невидимих розчинах.

Його дослідження дістали схвалення серед наукового загалу [12, с. 189].

Важлива роль в діяльності Харківського університету належить видатному вченому І.Ф. Леваківському, який був одним із засновників товариства природознавців. Головну увагу він приділяв вивченню геології південної частини України. За його ініціативою було обладнано геологічний музей, написано перший підручник з геології російською мовою. У збірнику “Труды общества испытателей природы при Харьковском университете” І.Ф. Леваківський друкував численні наукові праці про кристалічні породи Дніпра, чорноземи, води Росії тощо [13, с. 149].

Автором понад 115 наукових праць, присвячених питанням анатомії та розвитку безхребетних був відомий біолог О.О. Ковалевський. Всі товариства природознавців при російських університетах вважали його своїм почесним членом. Ковалевський приймав участь у багатьох експедиціях, які допомагали у дослідженнях анатомії та порівняльної фізіології нижчих тварин, зробив суттєвий внесок до мікроскопічної анатомії, виявив спільність закономірностей розвитку хребетних та безхребетних тварин, заклад основу філогенетичного напрямку в ембріології, що виник наприкінці XIX ст. [13, с. 123].

Не можна залишити без уваги наукову спадщину видатного мікробіолога І.І. Мечнікова, який був також почесним членом багатьох природничих наукових товариств. Для боротьби з інфекційними захворюваннями він організував в Одесі приватну лабораторію, першу російську бактеріологічну станцію (Бактеріологічний інститут. Завдяки науковій діяльності І.І. Мечнікова у 1882 р. було винайдено явище фагоцитозу, розроблено фагоцитарну теорію імунітету. В галузі фізіології та медицини вчений у 1908 році отримав Нобелівську премію [13, с. 170–171].

Таким чином, наукові товариства природознавців Харківського, Новоросійського, Одеського університетів зіграли в пореформену епоху значну роль у розвитку вітчизняної науки. Вони своєю діяльністю охоплювали майже всі напрями наукових знань, характерні для класичного університету. Членами природничих товариств була виконана значна кількість важливих досліджень, що становлять помітний внесок в загальний розвиток вітчизняної науки, у вивченні природних ресурсів. Товариства популяризували кращі досягнення науки і стали доброю науковою школою для молодих вчених, які цікавилися природознавством, об'єктивно сприяли підвищенню наукового рівня та професійної кваліфікації своїх співробітників.

Список використаних джерел

1. Андреасов Л.М. Деятельность физико-химического общества при Харьковском университете (1872–1915) / Л.М. Андреасов // Из истории отечественной химии: Роль ученых Харьковского университета в развитии химической науки. – Х. : Изд-во Харьковского университета. – Харьков, 1952. – 322 с.
2. Багалея Д.И. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Д.И. Багалея, Н.Ф. Сумцов, В.П. Бузескул. – Х. : Тип. ун-та, 1906. – 329 с.
3. Багалея Д.И. Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Д.И. Багалея. – Х. : Изд. ун-та, 1908. – 357 с.
4. Білокінь І. Київський ботанічний сад імені академіка

О.В. Фоміна // І. Білокінь / Хроніка. 2000. – К., 2001. – Вип. 41–42. – 342 с.

5. Винниченко І., Винниченко Р. Німці в історії Київського університету (XIX – половина XX ст.) / І. Винниченко, Р. Винниченко. – К., 2009. – 256 с.
6. Волков В.А., Куликова М.В. Российская профессура XVIII – нач. XX в. Биологические и медико-биологические науки // В.А. Волков, М.В. Куликова / Библиографический словарь. – СПб., 2003. – 461 с.
7. Зайцев Б.П., Кадеев В.І., Куделко С.М. Почесні члени Харківського університету. Біографічний довідник / Б.П. Зайцев, В.І. Кадеев, С.М. Куделко. – Х. : Тимченко, 2008. – 312 с.
8. Записки Киевского общества естествоиспытателей. – К., 1888. – Т. IX. – Вып. 1–2. – 394 с.
9. Історія Київського університету. – К., 1959. – 370 с.
10. Короткий В.А., Табенська Т.В. Почесні члени і доктори університету св. Володимира / В.А. Короткий, Т.В. Табенська. – К., 2005. – 328 с.
11. Павленко Ю.В., Руда С.П., Хорошева С.А., Хромов Ю.О. Природознавство в Україні до початку XX ст. в історичному, культурному та освітньому контекстах / Ю.В. Павленко, С.П. Руда, С.А. Хорошева, Ю.О. Хромов. – К. : Видавничий дім “Академперіодика”, 2001. – 420 с.
12. Савчук В.С. Природничо-наукові товариства Півдня Російської Імперії: друга половина XIX – початок XX ст. / В.С. Савчук. – Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1994. – 232 с.
13. Сборник Херсонского земства. – 1898. – № 2. – Херсон : Тип-я О.Д. Ходушиной, 1898. – 298 с.

References

1. Andreasov L.M. Deyatel'nost' fizyko-khymycheskoho obshchestva pry Khar'kovskom unyversytete (1872–1915) / L.M. Andreasov // Iz ystorry otechestvennoy khymyi: Rol' uchenykh Khar'kovskoho unyversyteta v razvytyi khymycheskoy nauky. – Kh. : Yzd-vo Khar'kovskoho unyversyteta. – Khar'kov, 1952. – 322 s.
2. Bahaley D.Y. Kratkyy ocherk ystoriy Khar'kovskoho unyversyteta za pervye sto let eho sushchestvovaniya (1805–1905) / D.Y. Bahaley, N.F. Sumtsov, V.P. Buzeskul. – Kh. : Typ. un-ta, 1906. – 329 s.
3. Bahaley D.Y. Fyzyko-matematycheskyy fakul'tet Khar'kovskoho unyversyteta za pervye sto let eho sushchestvovaniya (1805–1905) / D.Y. Bahaley. – Kh. : Yzd. un-ta, 1908. – 357 s.
4. Bilokin' I. Kyivskiy botanichnyi sad imeni akademika O.V. Fomina // I. Bilokin' / Khronika. 2000. – K., 2001. – Vyp. 41–42. – 342 s.
5. Vynnychenko I., Vynnychenko R. Nimtsi v istoriyi Kyivs'koho unyversytetu (XIX – polovyna XX st.) / I. Vynnychenko, R. Vynnychenko. – K., 2009. – 256 s.
6. Volkov V.A., Kulykova M.V. Rossyiskaya professura XVIII – nach. XX v. Byolohycheskye y medyko-byolohycheskye nauky // V.A. Volkov, M.V. Kulykova / Byblyohrafycheskyy slovar. – S-Pb., 2003. – 461 s.
7. Zaytsev B.P., Kadyeyev V.I., Kudelko S.M. Pochesni chleny Khar'kovskoho unyversytetu. Biohrafichnyi dovidnyk / B.P. Zaytsev, V.I. Kadyeyev, S.M. Kudelko. – Kh. : Tymchenko, 2008. – 312 s.
8. Zapysky Kyevs'koho obshchestva estestvoispytateley. – K., 1888. – T. IX. – Vyp. 1–2. – 394 s.
9. Istoriya Kyivs'koho unyversytetu. – K., 1959. – 370 s.
10. Korotkyy V.A., Tabens'ka T.V. Pochesni chleny i doktory unyversytetu sv. Volodymyra / V.A. Korotkyy, T.V. Tabens'ka. – K., 2005. – 328 s.
11. Pavlenko Yu.V., Ruda S.P., Khorosheva S.A., Khromov Yu.O. Pryrodnoznavstvo v Ukrayini do pochatku XX st. v istorychnomu, kul'turnomu ta osvitynomu kontekstakh / Yu.V. Pavlenko, S.P. Ruda, S.A. Khorosheva, Yu.O. Khromov. – K. : Vydavnychy dim “Akademperiodyka”, 2001. – 420 s.
12. Savchuk V.S. Pryrodnycho-naukovy tovarystva Pivdnyia Rosiys'koy Imperiyi: druha polovyna XIX – pochatok XX st. / V.S. Savchuk. – Dnipropetrovs'k : Vyd-vo DDU, 1994. – 232 s.
13. Sbornyk Khersonskoho zemstva. – 1898. – № 2. – Kherson : Typ-ya O.D. Khodushynoy, 1898. – 298 s.

Levchenko I. N., Ph.D., assistant professor of philosophy, Pereyaslav-Khmel'nitsky State Pedagogical University Gregory Skovoroda (Ukraine, Pereyaslav-Khmel'nitsky), levchenko.inna1972@yandex.ua

Deployment of research natural societies of Ukraine in the second half of XIX – early XX century and ideological basis

The article studies the process of organizing and implementing research in science. The results of studies of Kiev, Kharkov and Novorossiysk natural scientific

societies in terms of the history of science and technology. Established and solved major scientific achievements of scientists – Naturalists. Defined contribution representatives of natural science companies in the research and teaching of science, found the value of research activities Kiev, Kharkov and Novorossiisk University in the context of biological, chemical and geographical sciences (second half of XIX – early XX century). This paper highlights and actually documented important scientific discoveries of famous naturalists.

The author conducted historical and scientific analysis of scientific representatives of Kyiv, Kharkov and Novorossiisk natural history societies and analyzes their contribution to the development of science and education in Ukraine and assess their research activities in the national and international context.

Keywords: natural sciences companies, research, expeditions, faunal studies, geological studies, physical and chemical research.

Левченко І. Н., кандидат исторических наук, доцент кафедры философии, Переяслав–Хмельницкий ГПУ им. Григория Сковороды (Украина, Переяслав–Хмельницкий), levchenko.inna1972@yandex.ua

Развертывание научных исследований обществами естествознавцев Украины во второй половине XIX – начале XX вв. и их мировоззрение

Исследован процесс организации и реализации научных исследований в области естествознания. Проанализированы результаты исследований Киевского, Харьковского и Новороссийского естественных обществ с точки зрения истории науки и техники. Установлены и раскрыты основные научные достижения ученых – естествоиспытателей. Определен вклад представителей естественных научных обществ в исследование и преподавание естественных наук, выяснено значение научной деятельности Киевского, Харьковского и Новороссийского университетов в контексте развития биологической, химической и географической наук (второй половины XIX – начала XX в.). В работе освещены и фактически задокументированы весомые научные открытия известных естествоиспытателей.

Автором проведен историко–научный анализ научной деятельности представителей Киевского, Харьковского и Новороссийского естественных обществ, проанализированы их вклад в развитие естественных наук и образования в Украине и дана оценка их научной деятельности в отечественном и мировом контексте.

Ключевые слова: научные естественные общества, научные исследования, экспедиции, фаунистические исследования, геологические исследования, физико–химические исследования.

* * *

УДК 378.663:636.084(092)П.Д. Пшеничний

Поливач М. А.
аспірантка кафедри історії та політології,
Національний університет біоресурсів
та природокористування України
(Україна), mariapolvyach@ukr.net

Становлення Павла Дмитровича Пшеничного, як науковця та його внесок у розвиток кафедри годівлі сільськогосподарських тварин Української сільськогосподарської академії

Стаття присвячена видатному вченому зоотехніку XX ст. – П.Д. Пшеничному. Показано формування Павла Дмитровича, як науковця світового рівня та відкриття з його ініціативи в 1957 р. кафедри годівлі сільськогосподарських тварин при Українській сільськогосподарській академії, яку П.Д. Пшеничний очолював з 1957 до 1974 рр.

Павло Дмитрович протягом свого життя проявив себе як широко освічений вчений, допитливий експериментатор, тісно пов'язаний з виробництвом. Він являв собою приклад справжнього народного вченого та активного громадського діяча. Його наукові досягнення і по нині не втратили своєї актуальності та потребують подальших досліджень задля вдосконалення зоотехнічної науки.

Ключові слова: П.Д. Пшеничний, Українська сільськогосподарська академія, зоотехнік, наука, харчування, обмін речовини, сільськогосподарські тварини, НУБіП України.

На сучасному етапі розвитку цивілізації не можливо собі уявити існування людства без продуктів тваринного походження. Завдяки збільшенню виробництва продукції сільського господарства і, особливо, продуктів тваринництва стало можливим збільшення населення планети.

Тваринництво забезпечує людей харчовими продуктами (молоко, масло, сир; близько 60% білків,

що їх споживає людина, – продукти тваринництва), дає сировину для легкої (вовна) і харчової, а також фармацевтичної промисловості, тяглову силу (кінь, віл), основне органічне добриво – гній. Продукти тваринництва легко збувати, і вони за нормальних обставин часто бували основою бюджету українського селянина [7].

Для підвищення продуктивності та зниження собівартості продукції тваринного походження потрібно дотримуватися вимог правильної годівлі тварин. Годівля повинна враховувати не тільки властивості корму, а й фізіологічні основи його перетравлення і засвоєння твариною [8], саме цими проблемами і займається наука – зоотехнія.

Найбільш інтенсивний вклад в розвиток науки про годівлю тварин зробили науковці вдр. пол. XIX ст. В цей час були проведені класичні дослідження по годівлі тварин і в Російській імперії, а згодом і в СРСР. Серед передових дослідників цього періоду слід відзначити: М.П. Чирвинського, М.І. Придорогіна, М.Ф. Іванова, Ю.Ф. Ліскуна, І.С. Попову та ін.

Вже в XX ст. доповнили надбання науки про годівлю сільськогосподарських тварин такі вчені, як О.П. Дмитроченко, М.Ф. Томмс, Й.М. Кузнецов, Є.А. Соколов, А.С. Солум, Н.І. Денисов та інші [6]. Серед них був і П.Д. Пшеничний, який ввійшов у історію зоотехнії, як висококваліфікований професіонал своєї справи.

Стаття розкриває життєвий шлях, наукове становлення П.Д. Пшеничного, його дослідницьку спадщину, як талановитого зоотехніка та відкриття з його ініціативи в 1957 р. кафедри годівлі сільськогосподарських тварин при Українській сільськогосподарській академії. Здійснено аналіз наукових досягнень вченого в галузі тваринництва, схарактеризовано його діяльність у період керівництва Українською сільськогосподарською академією (сучасний НУБіП України) та розглянуто нові методи вирощування сільськогосподарських тварин.

У радянський час активно друкувалися статті, збірники та наукові праці самого П.Д. Пшеничного, він був редактором багатьох сільськогосподарських журналів, одним з них був “Корма и кормление сельскохозяйственных животных”, але праця, що розкривають багатогранну особистість Павла Дмитровича не має. Написано лиш кілька статей приурочених до ювілеїв вченого.

За роки незалежної України професору П.Д. Пшеничному присвячено лише дві статті та збірник наукових праць, випущений в 2003 р. до 100–річчя від дня народження академіка. Основними дослідниками його життя та діяльності є І.І. Ібатулін, В.Д. Столюк, І.М. Березюк, Г.В. Танцуров, В.К. Кононенко, В.В. Отченашко, М.Ю. Сичов, Н.М. Слободянюк (більшість з них є учнями великого зоотехніка). Згаданими науковцями дана тема розкрита дотично і потребує подальшого поглибленого дослідження, адже П.Д. Пшеничний, є одним з фундаторів Української зоотехнії.

Ставиться мета з'ясувати маловідомі сторінки життєвого та наукового шляху вченого, його внесок у розвиток радянської зоотехнії. Також висвітлити створення та діяльність сучасної кафедри годівлі тварин